



Aktuální informace

Ústavu zdravotnických informací a statistiky
České republiky

Praha 20. 5. 2019

2

Substituční léčba závislosti na opiátech/opioidech v ČR v roce 2018

*Substitution treatment of addiction to opiates/opioids in the Czech Republic
in 2018*

Souhrn

Dostupnost substituční léčby v České republice se zvyšuje. Postupně jsou otevírána nová specializovaná zařízení a od roku 2006 je substituce dostupná i ve věznicích. Také počet pacientů zařazených do substitučních programů postupně narůstá. Tato aktuální informace přináší informace nejen o počtu pacientů v členění podle věku, regionu, substituční látky, ale i o vybraných ukazatelích zdravotního stavu. Přináší také informace o novinkách a připravovaných změnách v oblasti substituční léčby v České republice.

Summary

Availability of substitution treatment in the Czech Republic has increased. New specialised facilities have been opened gradually and since the year 2006, substitution treatment has been also available in prisons. The number of patients has also increased. This fast information brings data not only about the number of patients according to age, region, substitution substance and about selected health status indicators. But it informs also about news and planned changes in the system of substitution treatment in the Czech Republic.

Úvod

Substituční léčba (SL) je standardní metodou léčby závislosti na opioidech. Jedná se o časově neomezenou udržovací léčbu substituční látkou, která odkládá „splnění konečného cíle“, tj. trvalou a důslednou abstinenci bez farmakologické podpory, na dobu, kdy bude pacient objektivně i subjektivně schopen abstinenčně orientovanou léčbu podstoupit. Je určena osobám závislým na opiátech/opioidech často s přítomností psychických a somatických komplikací. Nástrojem této léčby je podávání substituční látky jiným než nitrožilním způsobem, a to v množstvích, která potlačují pacientovy odvykací příznaky a umožňují zlepšit kvalitu jeho života (Miovský, 2013). Léčebné postupy pro substituční léčbu jsou definované ve Standardu substituční léčby (Ministerstvo zdravotnictví ČR, 2008).

Od května 2000 fungoval v České republice Národní registr uživatelů lékařsky indikovaných substitučních látek (dále NRULISL), jehož správcem a zpracovatelem byl Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR (ÚZIS ČR).

Nejvýznamnější změnu v substituční léčbě přinesla novela zákona č. 379/2005 Sb. o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami a o změně souvisejících zákonů, která nabyla účinnosti dne 1. ledna 2006 a podle níž je povinností všech lékařů poskytujících substituční léčbu hlásit své

pacienty do NRULISL a zabránit tak vícenásobné preskripci, což je zároveň jedním z cílů tohoto registru.

Do konce února 2015 byl v provozu původní NRULISL, v březnu 2015 byl spuštěn nový registr, a to Národní registr léčby uživatelů drog (NRLUD), který integruje Registr žádostí o léčbu hygienické služby a NRULISL. Po spuštění NRLUD do něj byly převedeny údaje z obou původních informačních systémů a tyto zanikly.

Od počátku substituční léčby, tj. od roku 1997, byl v ČR k substituci opioidů užíván metadon připravovaný z dovážené generické substance (dostupný ve specializovaných substitučních centrech a věznicích), který se podává ve formě sirupu. V roce 2000 byl registrován a na počátku 2001 byl uveden na trh léčebný přípravek Subutex[®] obsahující buprenorfin. Počátkem 2008 byl na náš trh uveden další preparát Suboxone[®] (kompozitní přípravek, obsahující kromě buprenorfinu ještě naloxon). Od ledna 2011 je dostupný přípravek Buprenorphine Alkaloid[®] obsahující buprenorfin a od června 2011 přípravek Ravata[®] obsahující buprenorfin. Předepisování přípravků na bázi buprenorfinu není téměř omezeno. Jediné omezení představuje nutnost používat k předpisu recept s modrým pruhem (tzv. opiátový recept) a registrace lékaře a hlášení pacientů do NRLUD. Od roku 2010 je možno preparát Suboxone[®] 8 mg částečně hradit ze zdravotního pojištění.

Materiál a metodika

K popisu situace v substituční léčbě závislosti na opiátech/opioidech v ČR jsou použity data z nového Národního registru léčby uživatelů drog, k jehož spuštění došlo v březnu 2015.

NRLUD umožňuje kromě nelegálních drog také hlášení osob s primární drogou alkohol i tabák nebo patologických hráčů. Primární diagnóza (problém), pro kterou je pacient léčen, je tedy závislostní a evidována je zahájená léčba (intervence) směřující k uzdravě. Základem sběru dat je hlášení zahájení léčby a hlášení ukončení léčby.

Poskytovatelé, jež poskytují programy typu terapeutických komunit, programy v kontextu následné péče a doléčování, programy substituční léčby, nezdravotnické i zdravotnické intervence a programy s psychosociálním poradenstvím a podporou ke změně postojů k užívání drog, vzorců užívání drog, redukci užívání drog, prevenci relapsu apod. hlásí do registru osoby, kterým byla poskytnuta intervence, jako je poradenství, detoxifikace či abstinenčně orientovaná léčba.

Registr shromažďuje základní sociodemografické údaje klientů/pacientů, údaje o užívání návykových látkách, rizikovém chování, zdravotních a sociálních dopadech jejich užívání atd. Vkládání dat o pacientech/klientech probíhá buď přímo do individuálního elektronického formuláře, nebo dávkovým exportem z existujících systémů.

Výsledky

Substituční terapie byla poskytována v roce 2000¹ v celkem 7 akreditovaných metadonových centrech, jejichž počet postupně narostl až na 13 center v roce 2007. V roce 2008, kdy do elektronické verze Registru substituční léčby začali poskytovatelé zdravotních služeb hlásit poskytování substituční terapie i v neakreditovaných pracovištích (např. psychiatrické ambulance a ordinace praktických lékařů), bylo zaznamenáno poskytování substituční terapie v dalších 11 zdravotnických zařízeních. V roce 2009 byli hlášení léčeni klienti už v celkem 34 zařízeních poskytujících substituční léčbu. Do roku 2014 vzrostl počet těchto zařízení až na 64, v následujících letech se jejich počet snižoval a ke konci roku 2018 aktivně hlásili poskytovatelé zdravotních služeb poskytování

¹ Rok vzniku původního registru substituční léčby NRULISL

substituční léčby v 54 zařízeních. Jediným krajem bez aktivně hlásícího poskytovatele zdravotních služeb stále zůstává Pardubický kraj.

Protože je rozdíl mezi počtem osob (počet rodných čísel) a počtem případů (osoba může být nahlášena vícekrát v průběhu roku), jsou osoby a případy (léčebné epizody) rozlišovány jak v tabulkách, tak i v textu.

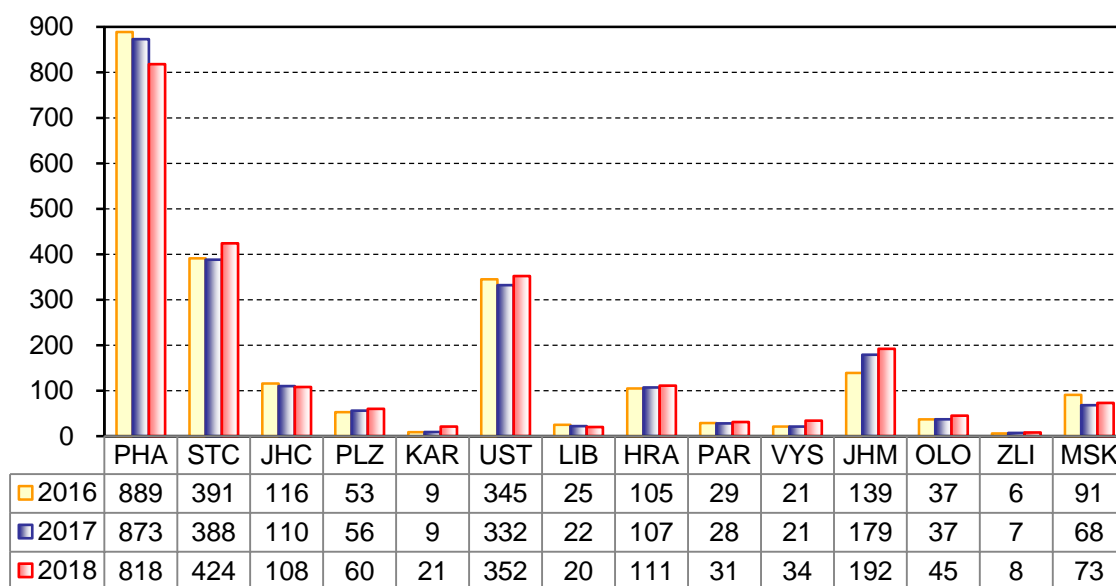
Léčené osoby v substituční léčbě

Během roku 2018 bylo v registru evidováno 2 312 léčených osob (1 594 mužů a 718 žen). Více než polovina těchto osob byla ve věku 30–39 let a třetina ve věku 40–49 let. Pacienti do 20 let tvořili necelé 1 % (příloha 1).

Průměrný věk léčených osob byl ve sledovaném roce 38,1 let. Muži byli v průměru o 2,6 roku starší než ženy (muži 38,9 let, ženy 36,3 let). Nad průměrem ČR byli klienti žijící v Libereckém kraji (40,3 let), v Praze (39,7 let), Moravskoslezském kraji (38,4) a Karlovarském (38,2). V ostatních krajích byl průměrný věk pod celostátním průměrem; nejnižší byl u klientů ze Zlínského (33,8 let) a Jihomoravského kraje (34,2 let) - příloha 2.

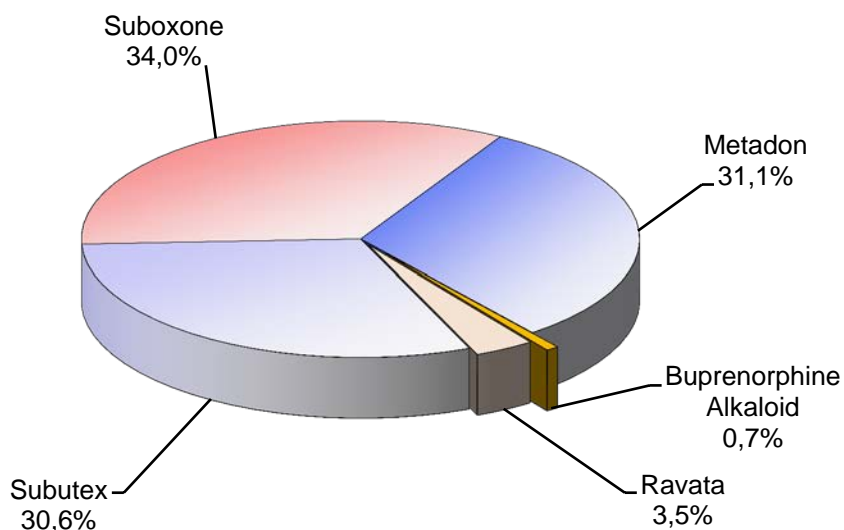
Z hlediska regionálního srovnání připadl největší podíl osob léčených na klienty s bydlištěm v Praze, a to 35 % (818 osob). Více než 18 % klientů bylo ze Středočeského kraje (424 osob), 15 % z Ústeckého kraje (352 osob) a 8 % z Jihomoravského kraje (192 osob) - příloha 2. Vývoj osob v substituční léčbě v jednotlivých krajích od r. 2016 uvádí graf 1.

Graf 1: Vývoj počtu osob v substituční léčbě podle kraje bydliště v letech 2016–2018



V roce 2018 bylo 69 % osob léčeno buprenorfinem, z nich necelá polovina ve formě léčivého přípravku Suboxone® a více než 44 % ve formě přípravku Subutex®. Ostatní přípravky na bázi buprenorfinu byly předepsány přibližně 6 % osob. Zbylí substituenti byli léčeni metadonem (příloha 3 a graf 2).

Graf 2: Struktura léčených osob podle léčivého přípravku/substituční látky v roce 2018

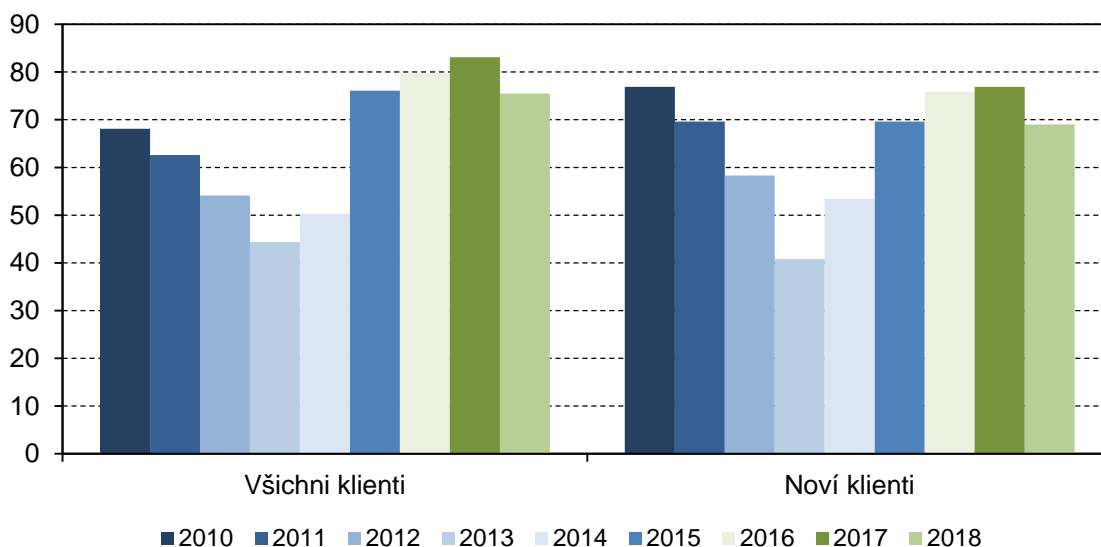


Na tomto místě je nutné upozornit, že do registru jsou hlášeny pouze osoby podstupující substituční léčbu ve zdravotnických zařízeních, která plní svou zákonnou povinnost a hlásí pacienty. Léčivé přípravky na bázi buprenorfinu, které může předepsat každý lékař bez ohledu na specializaci, jsou bohužel stále předepisovány i bez řádného nahlášení pacienta do registru. Proto lze přepokládat, že počty osob léčených těmito přípravky byly ve skutečnosti vyšší.

Vyšetření na HIV a hepatitidy u léčených osob v substituční léčbě

Výsledky testování na HIV, VHB, VHC a VHA osob v registru uvádí příloha 4. V roce 2018 bylo v registru hlášeno 2 312 osob v substituční léčbě. HIV test byl proveden v posledních 12 měsících u 92 osob s negativními výsledky. Test na přítomnost protilátek proti viru VHC (anti-HCV) byl testován u 110 osob, pozitivních bylo 83 (séroprevalence 75,5 %), z toho pozitivní PCR HCV mělo 32 osob. Meziročně séroprevalence VHC u testovaných pacientů v substituční léčbě klesla (příloha 4, graf 3).

Graf 3: Séroprevalence VHC u testovaných pacientů v substituční léčbě v letech 2010–2018, v %



Při interpretaci uvedených výsledků je však třeba vzít v úvahu, že testy na uvedené infekce prodělala jen malá část registrovaných pacientů a v mnoha případech se pravděpodobně jednalo o cílená vyšetření u osob s potížemi nebo s podezřením na infekci. Uvedené výsledky tedy neposkytují spolehlivý obraz o skutečné prevalenci uvedených infekcí v populaci problémových uživatelů opiátů, o čemž svědčí mj. vyšší míry pozitivita vyšetření u prvních kontaktů. Současně je však patrný potenciál zařízení poskytujících substituční léčbu v diagnostice infekčních onemocnění mezi uživateli opiátů.

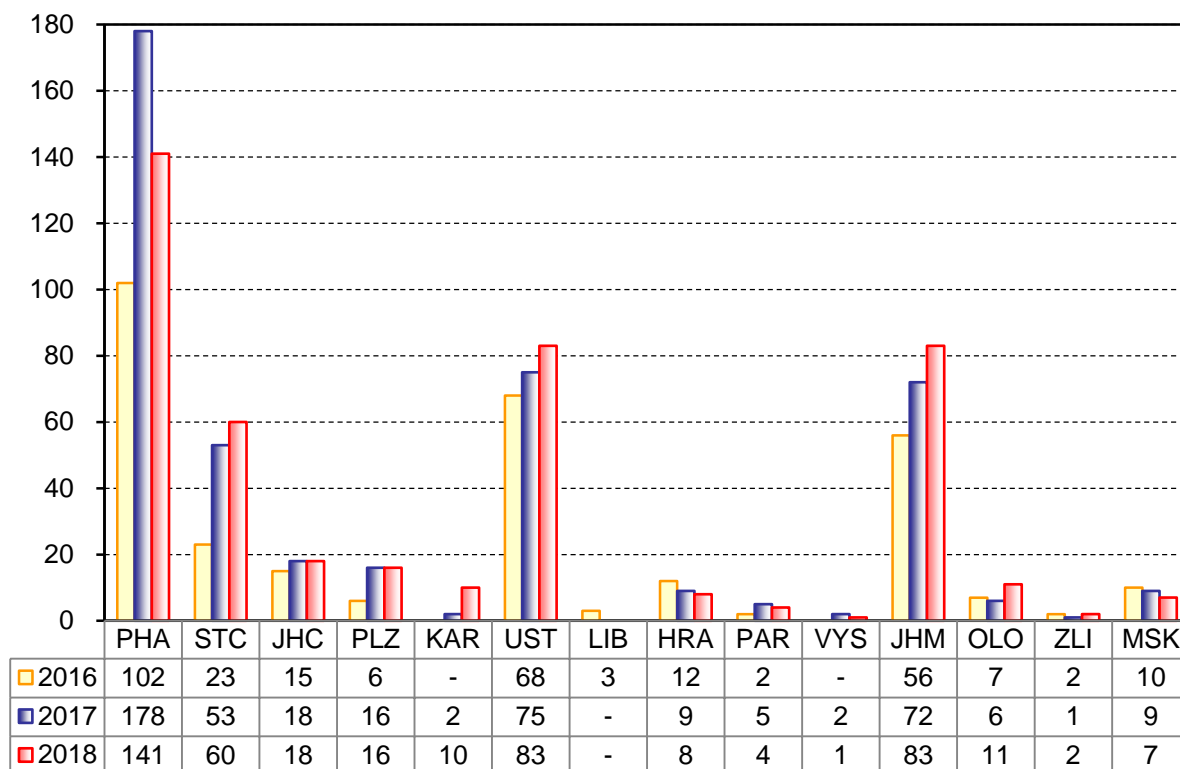
Hlášené léčby v registru

Do registru bylo v roce 2018 nahlášeno celkem 531 případů léčby u 455 osob, muži tvořili více než dvě třetiny z celkového počtu jak případů, tak i osob. Přibližně 51 % z celkového počtu nahlášených případů bylo evidováno u klientů ve věku 30–39 let a pětina ve věku 20–29 let. Mladistvých ve věku 15–19 let bylo pouze necelé 1 % z celkového počtu nahlášených klientů.

Z nahlášených osob jich více než 19 % (102 osob) nastoupilo do substituční léčby poprvé v životě (tzv. první kontakty). I mezi klienty s první léčbou v životě jich bylo nejvíce ve věku 30–39 let (41 %). Průměrný věk těchto klientů byl 34,7. Muži byli v průměru o 4,9 roku starší než ženy (příloha 5 a 6).

Nejvíce nahlášených osob mělo bydliště v Praze (31 %), z Ústeckého kraje pocházelo 18 % osob. Dalšími kraji s vyšším zastoupením byl kraj Středočeský a Jihomoravský. Velice podobná byla regionální distribuce i u nových klientů nahlášených do registru. Vývoj nahlášených osob v substituční léčbě v jednotlivých krajích od r. 2016 uvádí graf 4.

Graf 4: Vývoj počtu nahlášených osob podle kraje bydliště v letech 2016–2018



Podmínkou pro přijetí do substitučního programu je prokázání dlouhodobého abúzu opiátů/opioidů. Přednost mají pacienti s „bohatou“ drogovou kariérou, pacienti HIV pozitivní, pacienti s virovou hepatitidou typu A, B a C a gravidní ženy. Na základě uvedených vstupních kritérií bylo v roce 2018 téměř 93 % osob, které nastoupily do substitučního programu, přijato s diagnózou F11, tedy poruchami duševními a poruchami

chování způsobenými užíváním opiátů/opioidů. U zbylých klientů bylo evidováno polyvalentní užívání drog, tj. diagnóza F19 - poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním více drog a jiných psychoaktivních látek.

Ukončené léčby v registru

Léčba byla během roku 2018 ukončena v 480 případech (330 případů u mužů a 150 případů u žen) u 406 osob (283 mužů a 123 žen). Kolem 53 % osob bylo evidováno ve věku 30–39 let a 16 % ve věku 20–29 let (příloha 7). Téměř 37 % ukončených léčeb bylo u osob žijících v Praze, 19 % bylo z Ústeckého kraje a 17 % z Jihomoravského kraje (příloha 8). V roce 2018 bylo u 480 ukončených případů nejčastější příčinou ukončení léčby vyloučení pro porušování režimu (34 %) a vyloučení pro opakovanou nebo trvalou absenci (32 %). V 8 případech došlo k úmrtí klienta. Řádné ukončení léčby bylo zaznamenáno u 5 % případů (příloha 9).

Závěr

V roce 2018 bylo léčeno 2 312 osob a jejich počet se proti roku 2017 téměř nezměnil. Léčba byla nahlášena do registru u 455 osob a léčbu ukončilo 406 osob.

Více než dvě třetiny léčených osob mělo trvalé bydliště v Praze, Středočeském a Ústeckém kraji. Jediným krajem, kde není poskytována substituční léčba uživatelů opiátů/opioidů zůstává stále Pardubický kraj.

Také v roce 2018 byl nejvyšší podíl léčených klientů ve věku 30–39 let, a to 54 %, klesá podíl klientů ve věku 20–29 let a roste podíl osob ve věku 40–49 let. Nejužívanějším léčivým přípravkem na bázi buprenorfinu byl Suboxone[®], který byl nhlášen u 34 % léčených klientů.

Nejčastější příčinou ukončení léčby bylo vyloučení pro porušování režimu a pro opakovanou nebo trvalou absenci.

Vypracoval: Ing. Nechanská Blanka

Literatura

Miovský, M. (ed.) (2013). Koncepce sítě specializovaných adiktologických služeb v České republice. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze.

Standard substituční léčby, Ministerstvo zdravotnictví ČR (2008)

Příloha 1: Počet léčených klientů podle věkových skupin v roce 2018

Věková skupina	Osoby			Případy		
	muži	ženy	celkem	muži	ženy	celkem
15–19	-	1	1	-	2	2
20–24	22	26	48	32	35	67
25–29	71	63	134	80	76	156
30–34	220	179	399	245	194	439
35–39	595	249	844	632	266	898
40–44	471	144	615	505	150	655
45–49	128	36	164	143	37	180
50–54	52	12	64	59	13	72
55–60	25	6	31	26	6	32
60+	10	2	12	11	2	13
Celkem	1 594	718	2 312	1 733	781	2 514

Příloha 2: Počet léčeb, léčených klientů a jejich průměrný věk podle kraje bydliště v roce 2018

Kraj bydliště	Osoby			Případy			Průměrný věk osob k 31. 12.		
	muži	ženy	celkem	muži	ženy	celkem	muži	ženy	celkem
HI. m. Praha	557	261	818	611	286	897	40,5	37,8	39,7
Středočeský	305	119	424	319	126	445	37,3	36,0	36,9
Jihočeský	73	35	108	81	38	119	38,4	33,5	36,8
Plzeňský	38	22	60	39	24	63	37,6	37,4	37,5
Karlovarský	15	6	21	17	6	23	39,0	36,3	38,2
Ústecký	238	114	352	256	117	373	39,8	37,3	39,0
Liberecký	14	6	20	19	6	25	41,4	37,7	40,3
Královéhradecký	85	26	111	87	26	113	38,8	34,9	37,9
Pardubický	21	10	31	22	10	32	36,0	34,1	35,4
Kraj Vysočina	22	12	34	22	12	34	35,5	34,3	35,1
Jihomoravský	120	72	192	151	92	243	36,1	31,6	34,4
Olomoucký	33	12	45	34	12	46	35,6	39,9	36,8
Zlínský	6	2	8	6	2	8	33,3	35,0	33,8
Moravskoslezský	55	18	73	56	20	76	39,5	35,2	38,4
Bezdomovci	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Cizinci	12	3	15	13	4	17	36,3	39,0	36,8
Celkem	1 594	718	2 312	1 733	781	2 514	38,9	36,3	38,1

Příloha 3: Počet léčených klientů podle substituční látky v roce 2018

Substituční látka/léčivý přípravek	Osoby			Případy		
	muži	ženy	celkem	muži	ženy	celkem
Metadon	483	237	720	569	283	852
Buprenorfin	1 111	481	1 592	1 164	498	1 662
z toho Buprenorphine Alkaloid	12	5	17	12	5	17
Ravata	52	28	80	52	28	80
Subutex	489	219	708	500	221	721
Suboxone	558	229	787	600	244	844
Celkem	1 594	718	2 312	1 733	781	2 514

Příloha 4: Počet testovaných léčených osob a počet testovaných nových klientů na infekční nemoci v roce 2018

Infekce	Testovaný ukazatel	Všichni klienti			Noví klienti		
		Celkem testováno	Počet pozitivních	Pozitivní (v %)	Celkem testováno	Počet pozitivních	Pozitivní (v %)
HIV	anti-HIV 1/2	92	-	-	25	-	-
	self-report	4	-	-	1	-	-
VHA	anti-HAV total	62	36	58,1	21	12	57,1
VHB	HBsAg*	81	3	3,7	22	-	-
	anti-HBs	68	33	48,5	17	9	52,9
	anti-HBc IgG **	54	28	51,9	19	8	42,1
VHC	anti-HCV	110	83	75,5	29	20	69,0
	z toho PCR HCV	71	32	45,1	21	11	52,4

Příloha 5: Počet nahlášených klientů podle věkových skupin v roce 2018

Věková skupina	Počet hlášení celkem			Noví klienti (tzv. první kontakty)		
	muži	ženy	celkem	muži	ženy	celkem
15–19	1	2	3	1	2	3
20–24	23	17	40	6	5	11
25–29	32	31	63	9	5	14
30–34	63	44	107	12	10	22
35–39	121	43	164	23	7	30
40–44	77	24	101	11	4	15
45–49	24	4	28	3	-	3
50–55	17	1	18	2	-	2
55–60	3	2	5	1	-	1
60+	2	-	2	1	-	1
Celkem	363	168	531	69	33	102

Příloha 6: Počet hlášení, nových klientů a jejich průměrný věk podle kraje bydliště v roce 2018

Kraj bydliště	Počet hlášení celkem			z toho noví klienti (tzv. první kontakty)			Průměrný věk nových klientů		
	muži	ženy	celkem	muži	ženy	celkem	muži	ženy	celkem
Hl. m. Praha	110	55	165	13	6	19	41,7	33,5	39,1
Středočeský	47	21	68	10	5	15	37,0	33,8	35,9
Jihočeský	16	7	23	3	2	5	34,3	34,5	34,4
Plzeňský	11	6	17	4	1	5	35,0	32,0	34,4
Karlovarský	8	4	12	1	-	1	27,0	-	-
Ústecký	62	24	86	12	4	16	35,8	33,3	35,1
Liberecký	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Královéhradecký	7	1	8	3	1	4	45,0	31,0	41,5
Pardubický	3	1	4	1	-	1	36,0	-	36,0
Kraj Vysočina	1	-	1	-	-	-	-	-	-
Jihomoravský	72	42	114	19	11	30	31,8	27,6	30,3
Olomoucký	10	1	11	2	-	2	39,5	-	39,5
Zlínský	1	1	2	-	-	-	-	-	-
Moravskoslezský	5	4	9	-	3	3	-	31,7	31,7
Bezdomovci	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Cizinci	10	1	11	1	-	1	35,0	-	35,0
Celkem	363	168	531	69	33	102	36,2	31,3	34,7

Příloha 7: Počet ukončených hlášení podle věkových skupin v roce 2018

Věková skupina	Osoby			Případy		
	muži	ženy	celkem	muži	ženy	celkem
15–19	-	-	-	-	-	-
20–24	13	11	24	21	15	36
25–29	24	18	42	28	27	55
30–34	55	32	87	65	39	104
35–39	95	34	129	105	38	143
40–44	57	20	77	64	23	87
45–49	27	4	31	32	4	36
50–55	6	3	9	8	3	11
55–60	2	1	3	2	1	3
60+	4	-	4	5	-	5
Celkem	283	123	406	330	150	480

Příloha 8: Počet ukončených hlášení a průměrná délka léčby podle kraje bydliště v roce 2018

Kraj bydliště	Osoby			Případy		
	muži	ženy	celkem	muži	ženy	celkem
Hl. m. Praha	104	45	149	120	53	173
Středočeský	32	12	44	34	14	48
Jihočeský	12	6	18	15	8	23
Plzeňský	13	5	18	13	6	19
Karlovarský	2	-	2	3	-	3
Ústecký	52	24	76	56	24	80
Liberecký	-	1	1	-	1	1
Královéhradecký	1	-	1	1	-	1
Pardubický	2	-	2	2	-	2
Kraj Vysočina	-	-	-	-	-	-
Jihomoravský	47	23	70	66	36	102
Olomoucký	6	1	7	7	1	8
Zlínský	1	-	1	1	-	1
Moravskoslezský	7	5	12	8	5	13
Bezdomovci	-	-	-	-	-	-
Cizinci	4	1	5	4	2	6
Celkem	283	123	406	330	150	480

**Příloha 9: Ukončené případy podle důvodu ukončení léčby a kraje bydliště
v roce 2018 (v %)**

Kraj bydliště	Důvod ukončení léčby											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Hl. m. Praha	7,5	0,6	2,9	3,5	4,6	5,2	0,6	1,2	26,6	42,2	1,2	4,0
Středočeský	4,2	-	4,2	2,1	10,4	8,3	4,2	-	22,9	35,4	-	8,3
Jihočeský	-	-	4,3	-	8,7	8,7	-	-	13,0	60,9	-	4,3
Plzeňský	5,3	-	-	-	5,3	5,3	-	-	26,3	42,1	10,5	5,3
Karlovarský	33,3	-	-	-	-	33,3	33,3	-	-	-	-	-
Ústecký	3,8	-	3,8	2,5	6,3	6,3	12,5	-	20,0	37,5	5,0	2,5
Liberecký	-	-	-	-	100,0	-	-	-	-	-	-	-
Královéhradecký	-	-	-	-	-	-	-	-	-	100,0	-	-
Pardubický	-	50,0	-	-	-	-	-	-	-	50,0	-	-
Kraj Vysočina	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Jihomoravský	-	-	25,5	1,0	2,9	-	3,9	-	52,9	13,7	-	-
Olomoucký	-	-	12,5	-	-	-	12,5	-	50,0	12,5	-	12,5
Zlínský	-	-	-	-	-	-	-	-	100,0	-	-	-
Moravskoslezský	-	-	7,7	-	-	-	-	-	69,2	15,4	-	7,7
Bezdomovci	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Cizinci	16,7	-	-	-	-	16,7	-	-	66,7	-	-	-
Celkem	4,4	0,4	8,1	2,1	5,2	4,8	4,0	0,4	31,9	33,5	1,7	3,5

1 převeden do péče jiné adiktologické služby

2 převeden do péče jiné neadiktologické služby

3 převeden do substituce jiného zařízení

4 převeden na jiný typ léčby

5 řádné ukončení léčby

6 ukončení léčby na vlastní žádost

7 ukončení léčby z důvodu nástupu trestu

8 vyloučen pro agresi brachialní a/nebo verbální

9 vyloučen pro opakovanou nebo trvalou absenci

10 vyloučen pro porušování režimu

11 zemřel

12 jiný